

Ejmi Ten

IZBOR MOJE BAKE

U mojoj radnoj sobi, na pisaćem stolu, stoji stara porodična fotografija u jednostavnom crnom okviru na kojoj su pet žena i jedna devojčica ispred paviljona na obali jezera. Kada sam prvi put videla ovu fotografiju kao devojčica, činila mi se egzotična kao da dolazi iz mesta i vremena daleko od mene, sa ljudima koji nisu imali veze sa mojim američkim životom. Pogledajte njihova uvezana stopala! Pogledajte tu smešnu damu koja je iščupala kosu iznad čela!

Ona ozbiljna devojčica je moja majka. Izgleda kao da ima osam godina. Iza nje, naslonjena na stenu je moja baka Džingmej. „Zvala me Baobej“, rekla mi je majka. „To znači blago.“

Majka mi je ispričala da je slika snimljena u Hangzou, oko 1924, verovatno u proleće ili jesen, ako je suditi po odeći. Na prvi pogled se čini da su na izletu.

Moja majka (u sredini), sa 8 godina, Hangzou, Kina, oko 1924.

Ali vidite one bele trake na njihovim suknjama? Bele cipele? To je znak da su u žalosti za bakom moje majke Divong, koju su još zvali i „žena za zamenu“. Žene su došle na mesto na slici, budistički hram, da učestvuju u još jednom svečanom obredu za nju. Monasi koje su unajmili za tu priliku otpevali su prikladne reči. Žene i devojčica išle su u krug i držale

upaljene mirišljave štapiće. Klečale su i molile se, a onda spalile velike gomile novca za duhove kako bi Divong mogla da se uzdigne do višeg mesta u svom novom svetu.

Ovo je takođe fotografija sa tajnama i tragedijama, razlog zbog kojeg su upozorenja prenošena s kolena na koleno u našoj porodici kao zaveštanja. Svaka od ovih žena propatila je zbog užasne sudbine, rekla mi je majka. A nisu bile seljanke već su živеле u velikim gradovima, bile veoma moderne. Išle su na plesove i nosile odeću sa stilom. Trebalo je da budu one koje su imale sreće u životu.

Pogledajte lepu ženu koja je naslonila prst na obraz. Ona je sestra od ujaka moje majke Nunu Aiji, „Dragocena tetka“. Ne možete to da vidite, ali celo lice Nunu Aiji bilo je prekriveno ožiljcima od boginja. Srećom po nju, nešto više od godinu dana nakon što je snimljena ova fotografija, dobila je dve bračne ponude od dve porodice. Odbila je advokata i udala se za drugog čoveka. Kasnije se razvela od muža – što je bio veoma smeo postupak za ženu u to doba. Ali onda, zbog toga što nije uopšte mogla da iznađe način kako da izdržava sebe i ćerku, Nunu Aiji je na kraju prihvatila drugu ponudu advokata – ovoga puta da postane njegova konkubina broj dva. „Šta je drugo mogla da uradi?“, rekla je moja majka. „Pričalo se da je imala sreće što ju je advokat još uopšte hteo.“

A sada pogledajte malu ženu sa kiselim izrazom na licu. Postoji razlog zbog kojeg Ujakova Žena, Džjou Ma, ima taj izraz. Njen muž, moj deda ujak, često se žalio da mu je porodica izabrala ružnu devojkicu za suprugu. Da bi pokazao koliko je nezadovoljan, stalno je vređao Džjou Ma i kritikovao način na koji sprema jela. Tokom jedne od njihovih žučnih rasprava za večerom, gurnuli su sto i lonac kipuće supe se prevrnuo i prolio po vratu nećake. Toliko je bila ispečena da je jedva preživela. Moja majka je bila ta mala nećaka i do kraja života je imala ožiljak na vratu. Porodica Velikog Ujaka konačno je ugovorila brak sa porodicom lepotice koja je postala njegova druga žena. Ali primedbe na kuvanje njegove prve žene nisu prestale. Kada se razbolela od bolesti koja je bila lako izlečiva, odbila je da pije bilo kakve lekove. Zarekla se da će radije umreti nego da bez potrebe živi i jedan dan duže. I ubrzo nakon toga je umrla.

Duma, „Velika Majka“ je ona žena kraljevskog držanja sa očupanim čelom koja sedi na steni. Žena u tamnom kaputiću pored nje je njena služavka koje se moja majka seća samo kao žene koja je čistila, ali ne i kuvala. Duma je bila tetka moje majke, ćerka njenog dede i njegove „prave žene“, Nu-Pei. Ali Divong, žena za zamenu, baka moje majke, prezirala je Dumu, svoju počerku, zato što je bila „previše snažna“, za razliku od njene sopstvene ćerke, moje bake, koja je volela Dumu. Nije je bilo briga što se prva ćerka Dume rodila sa grbom – znak, kako je neko rekao, da sama Duma ima iskrivljenu prirodu. Nije prestala da posećuje Dumu kada se preudala, prekršivši naredbu porodice da ostane zauvek udovica. Kasnije se Duma ubila, iskoristila je neki tajanstveni način zbog čega je tri dana umirala polako. „Duma je umrla na isti način na koji je živela,“ rekla je moja majka, „snažno, mnogo je patila“.

Džingmej, moja baka, poživila je još samo godinu ili dve nakon što je snimljena ova slika. Bila je udovica siromašnog naučnika, čoveka koji je imao nesreću da umre od gripa baš kad su ga postavili da bude zamenik sudije u malom okrugu. Samo nagađam da se radilo o gripu, jer je njegova smrt 1918. bila nagla, kao i smrt miliona drugih koji su umrli tokom velike pandemije. Porodična legenda, međutim, kaže da se duh čoveka koga je osudio na smrt vratio iz pakla i ubio ga.

Nekako u vreme kada je snimljena ova fotografija, na još jednom izletu, bogataš koji je voleo da sakuplja lepoticu ugledao je svoju baku, koja je već bila postala udovica, i naredio jednoj od svojih žena da je pozove da igraju ma-džong. Jedne noći ju je silovao, izopštivši je na taj način iz društva. Moja baka postala je konkubina tog bogataša i povela je ćerku na ostrvo blizu Šangaja. Ostavila je sina za sobom kako bi mu sačuvala obraz. Kada je rodila dečaka, bogataševog prvog sina, ubila se tako što je progutala sirovi opijum koji je stavila u pirinčane kolačiće što se prave za Novu godinu. „Nemoj da ideš mojim stopama“, rekla je svojoj ćerkici, koja je plakala na njenoj samrtnoj postelji.

Na sahrani moje bake, monasi su vezali lance oko nogu moje majke kako ne bi odletele sa duhom svoje majke. „Pokušala sam da ih skinem“, rekla mi je majka. „Bila sam njeno blago. Bila sam njen život.“ Pokušala je i da ide njenim stopama. Još kao mala često je govorila o tome da će se ubiti. Nikada nije prestala da oseća poriv da to učini.

Moja majka nikada nije mogla da priča o sramoti što je bila ćerka konkubine, čak ni sa najbližim prijateljicama. „Nemoj nikome da kažeš“, rekla mi je jednom. „Ljudi to ne mogu da razumeju. Konkubina je bila kao neka vrsta prostitutke. Moja majka je bila dobra žena, iz visoke klase. Nije imala izbora.“

Rekla sam joj da razumem.

„Kako možeš da razumeš?“, ražestila se. „Nisi živela u Kini tada. Ne znaš kako je kad nemaš nikakav status u životu. Ja sam bila njena ćerka. Nismo imali obraz! Nismo nikome pripadale! To je sramota koju nosim kao teret koji nikada neću moći da skinem s leđa.“ Na kraju se rasplakala.

Kada sam sa majkom otputovala u Peking, saznala sam da je moj ujak našao način da isti teret sramote skinu sa svojih leđa. On je bio sin kojeg je moja baka ostavila kada je otišla. Učlanio se u Komunističku partiju 1963. godine – pre svega, kako mi je rekao, da bi zbacio režim koji je naterao njegovu majku da postane konkubina. Objavio je priču o svojoj majci. Rekla sam mu da pišem o svojoj baki u romanu. Složili smo se da je moja baka izvor snage za celu našu porodicu. Moja majka je plakala kada je to čula.

Često gledam ovu fotografiju i mogu slobodno da kažem da moja baka nikada nije mogla da zamisli da će jednoga dana imati unuku koja živi u kući koja je pola njena, a pola njenog muža, koja ima psa i mačku koje je razmazila (to što nema decu stvar je njenog izbora, a ne nesrećne sudbine), i da ta njena unuka ima sopstveni novac, da može da kupuje – pedeset posto popusta, puna cena, nema veze, ne mora nikog da pita za dozvolu da nešto kupi – zato što sama zarađuje za život, radi ono što joj je važno, a to je da priča priče, mnoge od njih o svojoj baki, ženi koja je verovala da je smrt jedini način da promeni svoj život.

Neki rođak je jednom grdio svoju majku: „Što pričaš ćerki te beskorisne priče? Ona ne može da promeni prošlost“. A moja majka je odgovorila: „Može da je promeni. Pričam joj kako bi ona ispričala svima, kako bi ispričala celom svetu da znaju šta je moja majka propatila. Eto tako može da se promeni prošlost“.

Razmišljam o tome šta je moja majka rekla. Zar prošlost nije ono čega se ljudi sećaju – ko je šta uradio, kako i zašto? A ono čega se ljudi sećaju, zar to nije ono što su već izabrali da će verovati? Tokom toliko godina, moja porodica verovala je da je moja baka bila žrtva društva, koja je, na žalost, sebi oduzela život. Ni manje, ni više.

U radnoj sobi, vraćam se u prošlost, do trenutka kada je moja baka rekla mojoj majci da ne ide njenim stopama. Moja baka i ja idemo jedna pored druge, zamišljamo prošlost drugačije, sećamo je se na drugi način. Zajedno dolazimo do grobnice uspomena. Otvaramo je i oslobađamo ono što je previše dugo bilo sahranjeno – užasan očaj, razarajući bes. Bolujemo, tugujemo, plačemo. Ali onda uviđamo da je nešto preostalo: nade, razbijene u paramparčad, ali još uvek tu.

Gledam u fotografiju moje bake. Zajedno pišemo priče o onome što je bilo i što je trebalo da bude, ili što je moglo da bude ili još uvek može da se desi. Znamo da prošlost može da se promeni. Možemo da izaberemo u šta ćemo da verujemo. Možemo da izaberemo čega ćemo se sećati. To je ono što nas oslobađa, taj izbor, oslobađa nas da se nadamo da možemo da iskupimo iste te uspomene za malu devojčicu koja je postala moja majka.

*(S engleskog prevela **Aleksandra Izgarjan**)*